

Kripta župne crkve svetog biskupa Martina u Virju

NIKOLA CIK

U Virju je tijekom 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća, osim dva groblja za ukop pokojnika, korištena kripta uređena ispod svetišta župne crkve sv. Martina u središtu naselja. Podatci o ukopima u kripti virovske župne crkve nalaze se u matičnim knjigama umrlih (pokopanih), župnoj spomenici i zapisnicima kanonskih vizitacija, a tijekom arheoloških istraživanja kod župne crkve u Virju 2009. godine pronađen je ulaz u kriptu. Pisani povijesni izvori svjedoče o samoj kripti, ali i o pokojnicima pokopanima u njoj: mjesnim svećenicima, uglednim žiteljima Virja, krajiškoj eliti, ali i pripadnicima najnižih društvenih slojeva. Popis pokojnika položenih u kripti dokazuje da su ondje pokapane uglavnom odrasle osobe, i to podjednako žene i muškarci, a za neke od njih utvrđeno je da su bili rodbinski povezani. Prestanak korištenja kripte poklapa se s rušenjem stare i gradnjom nove župne crkve 1832. i 1833. godine iako je interes za ukop u kripti stalno opadao od početka 19. stoljeća.

Ključne riječi: kripta, župna crkva, Virje, ukop, groblje

1. Uvod

Tradicija pokapanja pokojnika u Virju vezana je za tri danas poznata groblja smještena oko različitih sakralnih objekata: župne crkve sv. Martina, kapele sv. Jakoba i kapele sv. Sebastijana koja više ne postoji.¹ Osim toga, za ukop pokojnika iz Virja služila je i kripta pod svetištem župne crkve sv. biskupa Martina. Sudeći prema dosad objavljenim podacima o povijesti Virja, o toj se kripti najmanje zna u odnosu na spomenuta groblja iako o njoj svjedoče pisani povijesni izvori i materijalni ostatci. Sve to izaziva istraživački interes i želju za usustavljanjem dostupnih podataka o kripti župne crkve u Virju. Pregledom

dijela relevantne literature utvrđeno je da postoji velika potreba za istraživanjem i objavljivanjem podataka o crkvenim kriptama na području Hrvatske. Naime, istraživanja materijalnih izvora, odnosno samih kripti, provode se uglavnom tijekom građevinskih i restauratorskih radova u crkvama, a malo je primjera istraživanja običaja ukopa u kriptama pomoću pisanih povijesnih izvora. Stoga bi ovaj rad mogao biti koristan arheolozima, povjesničarima umjetnosti i drugima koji bi mogli istraživati kriptu župne crkve sv. biskupa Martina u Virju.

2. Groblja i kripta u Virju

Iako se župa sv. biskupa Martina stoljećima sastojala samo od naselja Virja, bilo je nekoliko različitih mjesta za ukop pokojnika s područja župe. Bila su to tri groblja i krip-

¹ O sakralnim objektima i grobljima na području Virja najdetaljnije je pisao franjevac Paškal Cvekan u knjizi o povijesti naselja i župe iz 1976. godine.

ta ispod svetišta župne crkve. Otkad postoje pisani zapisi o sprovođenju pokojnika u Virju (prva polovica 18. stoljeća) koristilo se groblje sv. apostola Jakoba u rubnom dijelu naselja (u Goričkoj ulici). U 18. stoljeću postojalo je i groblje sv. mučenika Sebastijana pokraj potoka Zdelje, odnosno na početku današnje Novigradske ulice. Ona je najvjerojatnije izgrađena kao zavjetna kapela u vrijeme epidemije kuge 1713. godine.² Ova groblja duguju svoje nazive kapelama oko kojih su se prostirala. Kapela i groblje sv. Jakoba bili su prostraniji, a groblje oko kapele sv. Sebastijana bilo je ograničene površine jer se nalazilo uz vodotok i u gusto naseljenom dijelu Virja. Posljednji ukopi na tome groblju zabilježeni su u kolovozu i rujnu 1773. godine.³ Groblje svetog Sebastijana koristilo se, dakle, u razdoblju kada je u Virju vladao visok natalitet, ali i vrlo velika smrtnost (pogotovo djece), s najvećim demografskim gubitcima od 1770. do 1773. godine kada su umrli ukupno 642 žitelja.⁴ Vrlo je vjerojatno da je tada u Virju tolike živote odnijela epidemija neke bolesti pri čemu je groblje popunjeno i naposljetku zatvoreno zbog zdravstveno-higijenskih razloga.

Tijekom arheoloških istraživanja koja su u neposrednoj blizini župne crkve sv. Martina proveli djelatnici Muzeja grada Koprivnice od 2009. do 2012. godine otkriveno je (ili za neke potvrđeno) postojanje groblja oko župne crkve u središtu Virja. Na temelju istraživanja kosturnih grobova arheolog Robert Čimin datirao je prestanak korištenja toga groblja oko 1700. godine, odnosno krajem 17. stoljeća.⁵ Ta-

kvu tvrdnju podupiru i podatci o razvoju dvaju gore spomenutih groblja koja su se intenzivno koristila upravo od početka 18. stoljeća. Možemo zaključiti da je Virje korištenjem groblja na periferiji naselja vrlo rano uključeno u europske trendove pokapanja izvan naseljenih mjesta što je u mnogim krajevima bilo uređeno tek prosvjetiteljsko-sanitetskim reformama Marije Terezije i Josipa II. u drugoj polovici 18. stoljeća.⁶

Za ovu temu još je relevantnije arheološko otkriće ulaza u kriptu koja se nalazi ispod svetišta virovske župne crkve. Već na početku arheoloških istraživanja, 2009. godine, uz sjeverni dio svetišta današnje crkve (čiji se temelji dijelom poklapaju s temeljima srednjovjekovne crkve) pronađena je naknadno dograđena sakristija četvrtastog tlocrta u koju se ulazilo iz svetišta crkve. Uz tu sakristiju pronađena je i manja prostorija klasificirana kao spremište, a obje su prostorije porušene tijekom gradnje današnje župne crkve 1832. i 1833. godine. Robert Čimin pronašao je potvrdu o dogradnji sakristije i spremišta u zapisniku kanonskog pohoda u Virju iz 1673. godine u kojem je doista spomenuta nova sakristija uz župnu crkvu.⁷ U tim prostorijama pronađene su tri stepenice koje vode u prostor ispod poda župne crkve pa je arheolog Robert Čimin pravilno pretpostavio da one predstavljaju ulaz u kriptu o kojoj se tada nije mnogo znalo.⁸ Iz toga doznajemo da se ulaz u kriptu nalazio u dijelu svetišta blizu lađe crkve,

2 Ova dva groblja, a pogotovo o spomenutim kapelama, najviše je objavio Paškal Cvekan koji je crpio podatke iz pisanih povijesnih izvora Crkvene provenijencije. CVEKAN, Paškal: *Virje*. Virje, 1976., 80–88.

3 Posljednji su na groblju sv. Sebastijana pokopani 40-godišnji Andrija Laklija kojije umro 30. kolovoza 1773. godine i 12-godišnja Marija Laklija koja je umrla 9. rujna 1773. godine. Hrvatski državni arhiv, Zbirka matičnih knjiga (dalje: HDA, Zbirka MK). Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392.

4 CIK, Nikola: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 152–154, 267–272.

5 Rezultati arheoloških istraživanja predstavljeni su u: ČIMIN, Robert: *Nove spoznaje o virovske srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina: četverogodišnja arheološka istraživanja* (2009. – 2012.). // *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik 6 (ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec), Virje: Općina Virje, 2012., 13; ČIMIN, Robert: *Prilog*

poznavanju populacije Virja na prijelazu iz kasnog srednjeg u novi vijek. // *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik 7 (ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec). Virje: Općina Virje, 2013., 44–59; *Ecclesia sancti Martini de Prodauiz: četverogodišnja arheološka istraživanja kod crkve sv. Martina u Virju* (2009. – 2012.), Muzej grada Koprivnice i Župa sv. Martina biskupa Virje, 2013. – 2014. Katalog izložbe. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2013.

6 DAMJANOVIĆ, Dragan: *Groblja u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću: arhitektura i prostorno uređenje*. // Put u vječnost. Katalog izložbe. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2016., 33–34.

7 ČIMIN, Robert: *Nove spoznaje o virovske srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina: četverogodišnja arheološka istraživanja* (2009. – 2012.). // *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik 6 (ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec), Virje: Općina Virje, 2012., 13–23.

8 ČIMIN, Robert: *Probna arheološka istraživanja u Virju 2009. godine*. // *Podravski zbornik 35* (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2009., 326.

a do njega se dolazilo iz pomoćne prostorije s vanjske strane crkvene zgrade. Za pretpostaviti je da je takav ulaz u kriptu uređen prilikom izgradnje spomenute sakristije i spremišta početkom 1670-ih godina i da je tada počela upotreba kripe ispod svetišta župne crkve. Ne bi trebalo odbaciti mogućnost da je kriptna korištena i ranije, a da su sakristija i druge prostorijske izgrađene oko toga vanjskog ulaza. S druge strane, kriptna je mogla postojati i ranije bez ulaza s vanjske strane, a u tome slučaju ljesove je trebalo spuštati ili unositi u kriptu kroz pod iz unutrašnjosti crkve. Kako bilo, vanjski ulaz korišten je do kraja upotrebe kripe jer je kao takav detaljno opisan u župnoj spomenici oko 1823. godine. Taj je ulaz vjerojatno zaziđan pri gradnji župne crkve 1833. godine, ali u tome slučaju ostaje otvoreno pitanje kako je 24. veljače 1834. godine u kriptu položen virovski župnik Ivan Nepomuk Pfeiffersberg – posljednji poznati pokojnik položen u tu kriptu. S obzirom da je to bilo neposredno nakon gradnje župne crkve, moguće je da je tek nakon tog sprovoda zazidan ulaz u kriptu.

3. Pisani izvori o kripti župne crkve

Kriptna (lat. *Crypta*) je detaljno opisana u Spomenici Župe svetog biskupa Martina u Virju u dijelu u kojem je opisana tadašnja župna crkva (poglavlje koje je zapisivač naslovio *De Ecclesia Parochiali*, odnosno *O župnoj crkvi*). Opis je na latinskom jeziku i napisan je nakon 1823. godine jer se autor u tekstu osvrće na više događaja do te godine. Autor teksta je župnik Ignac Josip Uzorinac (župnik od 1809. do 1827. godine) koji je ujedno i započeo pisati Spomenicu. Iz opisa doznajemo da se kriptna nalazi ispod svetišta crkve (*infra Sanctuarium*) gdje se za polaganje tijela mrtvaca Crkvi plaća 10 forinti. Kada se kriptna popuni iz nje se iznose preostali ostatci davno pokopanih mrtvaca koji se pažljivo pokapaju u zemlji ispod kora crkve. Ulaz u kriptu ne otvara se iz crkve, kao ni ulaz u komoru (*cellulis*) koja se prostire pod boltom jer je takav način polaganja mrtvaca u kriptu strogo zabranjen ranijom odredbom od 2. prosinca 1779. godine i novijom od 23. travnja 1819. godine, izdanom od strane Biskupije. Takvim odredbama doskočili su u Virju tako što su za tu namjenu pokraj sakristije (*penes Sacristiam*) uredili pretprostor (*antica-*

mera) za ulaz u kriptu.⁹ Iako župnik Uzorinac ne navodi kada je ulaz tako uređen, možemo zaključiti da ove navode potvrđuju materijalni ostatci pronađeni tijekom arheoloških istraživanja provedenih između 2009. i 2012. godine. Podatak o plaćanju 10 forinti za ukop u kriptu pojavljuje se i u matici umrlih s time da je kod nekih naglašeno da je ukop obavljen besplatno (lat. *gratis*).

Podatci o kripti koji su zapisani u župnoj spomenici vrlo su slični onima iz zapisnika kanonskih pohoda (vizitacija) Župe sv. Martina u Virju iz druge polovice 18. i prve polovice 19. stoljeća. Kronološkim redom gledano, kriptna je izrijekom spomenuta u zapisniku kanonskog pohoda 1765. godine, ali tek u kontekstu opisa župne crkve.¹⁰ U zapisniku iz 1778. godine kriptna u župnoj crkvi spomenuta je također u sažetom opisu župne crkve, ali nešto više podataka nalazimo o različitim mjestima za ukop pokojnika, pogotovo u poglavlju *De Coemeterio* (hrv. *O groblju*). Ondje piše da je nekadašnje groblje bilo uokolo župne crkve, a da ono više ne postoji i da se kao mjesno groblje koristi ono kod kapele sv. Jakoba.¹¹ Zapisnik iz 1782. godine mnogo je rječitiji o kapele sv. Jakoba na istoimenom groblju za koje tvrdi da se koristi za ukop pokojnika uz kriptu u crkvi. Naime, kanonik je pohodio i kapele posvećenu sv. apostolu Jakobu na periferiji naselja koja je bila drvena, ali elegantna i prostrana, imala tri oltara i tornjić s dva zvona, a tik uz nju je župno groblje.¹² Godine 1787. u zapisniku kanonskog pohoda izvršteno je poglavlje *De Cryptis & Coemeterio*, ali je u njemu tek konstatirano da se od zadnjeg propisa u kriptu ne polažu pokojnici već da se svi pokapaju na župnom groblju.¹³ Od toga je opširniji opis u zapisniku iz 1804. godine gdje je opisana i građevinska struktura kripe.¹⁴ Kriptna

9 Arhiv župnog ureda rkt. Župe sv. biskupa Martina u Virju. *Protocollum Parochia Virjensis ab Anno Domini 1809. (Liber Memorialium, Spomenica)*, 130.

10 Nadbiskupski arhiv u Zagrebu. Kanonske vizitacije (dalje: NAZ, KV), Prot. 97/IX (1765. godine), 36.

11 NAZ, KV, Prot. 97/IX (1778. godine), 205.

12 NAZ, KV, Prot. 97/IX (1782. godine), 257–259.

13 NAZ, KV, Prot. 99/XI (1787. godine), 120.

14 NAZ, KV, Prot. 99/XI (1804. godine), 181.

Sl. 1. Župna crkva sv. Martina u Virju
(snimio: R. Čimin).

pod svetištem (lat. *Crypta sub Sanctuario*) tek je evidentirana kao dio interijera župne crkve u zapisniku iz 1825. godine.¹⁵ Značajan je zapisnik kanonskog pohoda u Virju iz 1840. godine jer je tada detaljno opisana nova župna crkva pri čemu se piše i o kripti, što znači da i dalje postoji pod župnom crkvom. Kanonik je zapisao da je ostala kriptu još od stare crkve i da je restaurirana prilikom gradnje nove župne crkve. Konkretno, navodi da ima ulaz pod boltanim svodom i da u njoj počivaju kapelan Tomica i župnik Pfeiffersberg.¹⁶ Ovi podatci pomažu odgovoriti na ranije postavljeno pitanje o postupanju s kriptom i pripadajućim ulazom pri gradnji današnje župne crkve. Naime, kriptu i vanjski ulaz očito su postojali i 1840. godine i znalo se da su u njoj, unatoč pregradnjama, ostala ležati tijela dvojice svećenika od kojih je jedan umro 1814. godine, a drugi 1834. godine. To bi moglo značiti da su ostatci tijela drugih pokopanih u kripti u prvim desetljećima 19. stoljeća bili izvađeni i da je kriptu možda namijenjena samo uloga počivališta mjesnih svećenika.

15 NAZ, KV, Prot. 102/XIVb (1825. godine), 58.

16 NAZ, KV, Prot. 103/XVa (1840. godine), 94; Prot. 104/XVI (1840. godine), 57.

4. Podatci o kripti u matičnoj knjizi umrlih

Do konkretnih podataka o ukopima u kripti župne crkve u Virju došao sam ponajprije pažljivim pregledom upisa činjenica smrti i pokopa u svescima matične knjige umrlih u Virju u razdoblju od 1748. do 1857. godine koji svjedoče o korištenju te kripe. Upisi u najstarijem sačuvanom svesku matice umrlih potječu od 1. siječnja 1748. godine, otkada su u kontinuitetu zabilježeni podatci o ukopima u virovskoj župi. Najstariji svezak koji se koristio u 18. i prvim desetljećima 19. stoljeća na dva načina svjedoči o ukopima u kripti. Prvo, uz većinu upisa činjenice smrti koji najčešće uz datum sadrži ime i prezime pokojnika ili pokojnice, okvirnu dob, podatak o primanju sakramenata umirućih i mjesto pokopa (u različitim razdobljima varira kvantiteta i kvaliteta podataka u upisima).¹⁷ Pritom je mjesto pokopa najčešće bilo groblje pri kapeli sv. Jakoba, u određenom razdoblju i groblje pri kapeli sv. Sebastijana, a povremeno kriptu župne crkve sv. Martina. Drugo, na prvim stranicama najstarijeg sveska matice umrlih (koji su do tada bili prazni) početkom 1771. godine virovski župnik započeo je popis položenih u kriptu od početka te godine. Uz imena pokojnika, popis sadrži datume ukopa, dok se u redovnoj matici za iste pokojnike navode datumi smrti i drugi biografski podatci. Vrlo malo je onih koji nisu upisani na oba mjesta, osim od 1782. godine, kada je upisivač očito popis pokopanih u kripti smatrao važnijim od upisa u redovnu maticu umrlih. Ukupno su na tome mjestu evidentirana 44 ukopa pokojnika što je manji dio ukupnog broja ukopanih u kripti. Dakle, usporedbom podataka u redovnom i naknadnom popisu ukopa (jer nije dovoljno gledati samo jedan popis) dolazimo do pouzdanih podataka o pokojnicima položenima u kriptu virovske župne crkve. Osim o ukopima, podatci iz ove matice svjedoče i o drugim aktivnostima u kripti, prvenstveno o dva pražnjenja kripe 1773. i 1804. godine. Već je spomenuto da je kriptu bila ispražnjena od ostataka davno po-

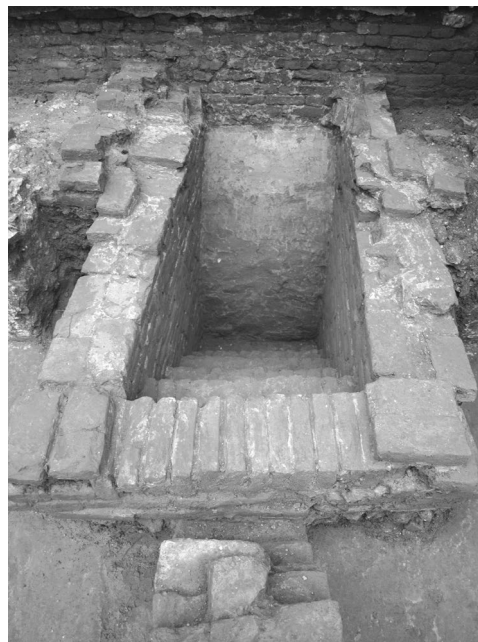
17 O obilježjima matičnih knjiga umrlih vidjeti u: CIK, Nikola: *Crkvene matične knjige kao izvor za povijesna istraživanja, na primjeru župe Đurđevac*. // Pro Tempore, časopis studenata povijesti (ur. Tomislav Brandolica), VIII, 10–11, 2016. Zagreb: Klub studenata povijesti ISHA Zagreb, 2016., 236–251.

kopanih pokojnika. To je u Virju napravljeno 11. siječnja 1773. godine kada je kripta ispražnjena i u cijelosti očišćena s jedne strane odakle su iznesene kosti mrtvacu s trulim ostatcima koji su pokopani pod korom s lijeve strane ulaza u crkvu.¹⁸ Iz popisa pokopanih u kripti (vidi Prilog), vidljivo je da je od 1748. godine do opisanog pražnjenja kripe u nju bilo položeno više od stotinu ljesova s mrtvacima. To na prvi pogled govori o potpunosti i prostranosti kripe, ali smatram da je u međuvremenu trebalo biti još barem jedno čišćenje kripe koje nije evidentirano. Sljedeće pražnjenje kripe, koje je detaljno opisano u matici umrlih, dogodilo se 10. veljače 1804. godine. Tada je kripta potpuno ispražnjena, osim ostataka četiri posljednja položena pokojnika. Ostale su, dakle, rake župnika Đure Glavaka, Doroteje Piskor, Josipa Sklebara i Blaža Kovačevića, a svi oni položeni su u kriptu 1803. godine. Precizno je opisan i položaj njihovih ljesova u kripti. Kostii onih mrtvacu koje su iznesene pokopane su ispod kora s desne strane ulaza u crkvu, točnije pod stubama koje vode na kor.¹⁹ Tada su očito izneseni ostatci 18 ranije pokopanih pokojnika. Oba pražnjenja kripe izvedena su u zimskim mjesecima čime se vjerojatno željelo izbjeći neugodnosti kakve su mogle nastati ljeti. Ovi podatci svjedoče i o uređenoj kosturnici pod korom crkve u koju su polagani ostatci izneseni iz kripe.²⁰

18 Originalni zapis na latinskom jeziku glasi: *N. B. 1773. Die 11 Januarii, Cripta ex una parte integri expurgata, id est, ossa mortuorum cum reliqua putredine exportata, et sepulta sub Choro ad partem sinistram ingressus in Ecclesiam.* HDA, Zbirka MK. Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392.

19 Originalni zapis na latinskom jeziku glasi: *NB: Die 10a February 1804. Cripta Ecclesiae S. Martini ex integro ita expurgata est, ut solum 4. Tumba in ea manscinit scilicet, sicut intratur ex Ecclesia intro: prima ad dextram partem est Georgi Glavak Parochi, secunda penes eam in ordine Doroteha Pizkor; post hos duo sin eadem parte dextra statim a Muro jacet Josephus Sklebar, et penes eum Blasius Kovachevich, qui ante annum illati sunt, reliquos leget posteritas, quos tumba mortualis suis conchedet hic postibus. Ossa vero eorum, qui exportati sunt, sepulta sunt sub Coro ad dextram partem introitus ad Ecclesiam sub Schali chori. Sub Parocho Emerico Szabo mp.* HDA, Zbirka MK. Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392.

20 Ovu kosturnicu ne treba zamijeniti s Božjim grobom koji se nalazio u crkvi pod tornjem, a koji se spominje u zapisnicima kanonskih pohoda kao: *Sepulchrum D. N. I. C. sub Turii.* NAZ, KV, Prot. 102/XIVb (1825. godine), 58.

Sl. 2. Ulaz u kriptu crkve pronađen prilikom arheoloških istraživanja 2009./10. godine (snimio: R. Čimin).

Ulazak u kriptu radi polaganja pokojnika morao je biti na neki način uređen jer su ukopi u kripti u pojedinim godinama bili vrlo česti, odnosno s razmakom od nekoliko dana ili tjedana. Uzmemo li i u obzir da su mrtvacii zasigurno polagani samo u drvene ljesove, rezultati prirodnog procesa raspadanja leševa mogli su izazvati velike poteškoće pri otvaranju i silaženju u kriptu. Možda se tome problemu moglo doskočiti tako da su ljesovi bili barem plitko zakopani ispod hodne razine kripe, ali to bi uvelike ograničavalo prostor za ukope i o tome nema nikakvih pisanih tragova, uz to što to nije u skladu s uobičajenim načinima korištenja kripti. Mnogo ukopa u kripti bilo je, primjerice, 1759. godine, njih čak 14, od čega 6 u mjesecu ožujku kada je u čitavoj župi zabilježena neobično velika smrtnost.²¹ Slično se dogodilo i na početku 1762. i 1767. godine. S druge strane, zabilježena su relativno duga razdoblja u kojima uopće nije bilo ukopa u kripti. Tako od kolovoza 1773. godine do travnja 1778. godine nije zabilježen nijedan ukop u kripti. Značajno je da se to razdoblje poklapa s prestankom pokapanja na groblju oko kapele svetog

21 CIK, Nikola: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća.* Đurđevac: Meridijani, 2016., 152–153., 270.

Sebastijana. Posljedica je to zabrana pokapanja u crkvama i grobljima u naseljima koje je 1772. i 1774. godine donijela Marija Terezija.²² Čini se da je tada napušteno groblje sv. Sebastijana i privremeno zaustavljeno pokapanje u kripti župne crkve.

Oscilacije u množini ukopa u kripti, pogotovo u doba kada su oni bili vrlo česti, budi sumnju da svi evidentirani nisu bili položeni u kriptu. Bojazan je opravdana jer se za najstarije razdoblje pri upisu ukopa ne spominje izričekom kriptu, već samo župna crkva sv. Martina u nekoliko različitih izrazu,²³ i to do 1764. godine kada se prvi puta pojavio pojam kriptu (lat. *Cripta*). Dakle, kada se ranije navodi ukop kod župne (matične) crkve sv. Martina mogli bismo pretpostaviti da je tada možda riječ o ukopima u groblju koje bi se eventualno nalazilo oko crkve. Godine 1764. nalazimo rješenje problema jer je iskorišten izraz: *depositus ad Sctum Martium in Criptom* (hrv. položen kod sv. Martina u kripti). Kako je u kasnijem razdoblju kada su ukopi bili vrlo brojni, konkretno navedeno da su pokojnici položeni u kriptu, tako možemo tvrditi da se na polaganje u kriptu odnose i svi raniji ukopi vezani za crkvu sv. Martina iako se tada kriptu izričekom ne spominje. Osim toga, arheološka istraživanja ne sugeriraju da je groblje oko crkve sv. Martina korišteno i u prvoj polovici 18. stoljeća.

Nažalost, o dimenzijama kriptu ne znamo ništa, pa možemo pretpostaviti da je bila prostrana jer je u vrlo kratkom razdoblju u nju bilo položeno mnogo tijela pokojnika. Zbog toga je kriptu vjerojatno na neki način bila pregrađena jer zasigurno ne bi bilo moguće otvarati kriptu svakih nekoliko dana. Ne znamo kako su tada izgledali sprovodi obavljani u župnoj crkvi, tek možemo pretpostavljati da su posebno određeni ljudi bili zaduženi za polaganje ljesova u samu kriptu. O običajima vezanim za ukope u kriptu, njihovom izgledu i korištenju, kao i o ostatcima pronađenima

u njima doznajemo iz objavljenih rezultata istraživanja kriptu u nekim crkvama u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Vrlo vrijedne podatke daje Spomenka Vlahović koja je istražila kriptu u crkvi sv. biskupa Martina u Varaždinskim Toplicama. I tamošnje kriptu imaju boltani svod, a u njima su pronađeni ostatci lijepo ukrašenih drvenih ljesova s ostatcima tijela, odjeće i drugih predmeta, kao što je velika količina piljevine za koju autorica tvrdi da je služila za stabilizaciju tijela u ljesu i upijanje tekućina nastalih raspadanjem tijela.²⁴ Osim otkrića u Varaždinskim Toplicama, objavljeni su podatci o kriptama zagrebačke crkve sv. Marka (Petar Puhmajer), katedrale sv. Terezije Avilske u Požezi (Marina Bender Maringer), a Daniel Haman je u posebnoj knjizi predstavio podatke o kripti župne crkve sv. Mihaela u osječkoj Tvrđi koja je korištena od početka 18. stoljeća do 1829. godine.²⁵ Vrijedni su podatci i o znamenitim ljudima pokopanima u kriptama pavlinske crkve Blažene Djevice Marije u Lepoglavi.²⁶ Dakako da u virovske kriptu ne trebamo očekivati mnogo nalaza s obzirom da je kriptu nekoliko puta ispražnjena i preuređena pri gradnji nove crkve, no istraživanje njezine unutrašnjosti jednostavno bi moglo potvrditi ili opovrgnuti ovdje predstavljene tvrdnje iz pisanih povijesnih izvora.

5. Pokojnici položeni u kriptu

Iz upisa u matičnoj knjizi umrlih doznajemo da je u kripti župne crkve sv. Martina u Virju između 1748. i 1834. godine bilo položeno ukupno 137 pokojnika. Budući da nema sačuvanih starijih svezaka matice umrlih, ne znamo je li bilo ukopa u kripti i prije 1748. godine, ali možemo pretpostaviti da jest. Pokapanje u kripti u Virju nije bilo povremeno i slušuje pažnju istraživača. Rekonstrukcijom virovskih obitelji (uparivanjem s podacima iz drugih matičnih knjiga i izvora) dolazimo do spoznaja o međudnosima nekih od pokoj-

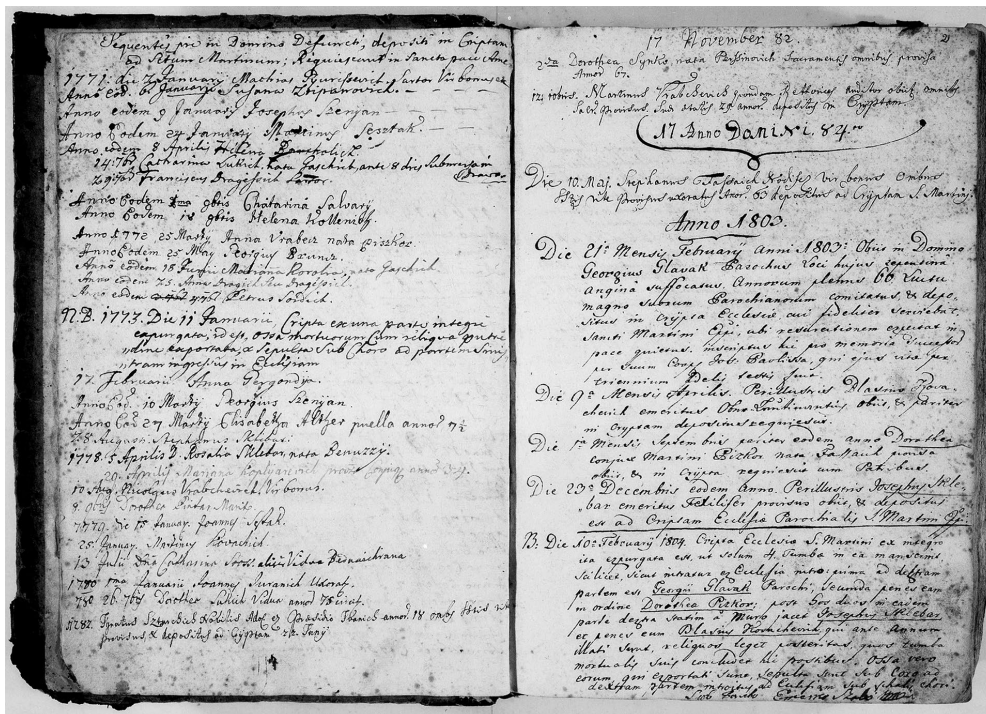
22 DAMJANOVIĆ, Dragan: *Groblja u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću: arhitektura i prostorno uređenje*. // Put u vječnost. Katalog izložbe. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2016., 33–34.

23 Najčešći korišteni izrazi na latinskom jeziku su sljedeći: *ad Parochialem Ecclesiam*; *in majory* ili *ad Majore Ecclesia*; *in parochiali Ecclesia*; *in Ecclesia parochiali S. Martini*; *in Ecclesia Matrice*; *in Ecclesia Scti. Martini*; *in Ecclesia Matrice Sancti Martini* i u kombinaciji s različitim skraćenicama, pogotovo za riječi crkva (lat. *Ecclesia*).

24 VLAHOVIĆ, Spomenka: *Dvije kriptu iz crkve svetog Martina biskupa u Varaždinskim Toplicama*. // Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 25, Zagreb: HAZU, 2014., 451–477.

25 HAMAN, Daniel: *Kriptu župne crkve sv. Mihaela u osječkoj Tvrđi*. Osijek: Župa sv. Mihaela arkandela, 2014.

26 DOČKAL, Kamilo: *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*. Zagreb: Glas Koncila, 2014., 261–307.

Sl. 3. Stranica iz matične knjige umrlih.

nika koji su pokopani u kripti. Uglavnom su evidentirani ukopi odraslih osoba, a rijetko su ukapana djeca. Troje djece pokopano je u kripti u proučavanom razdoblju: dječak Ignac Igerčić, star 11 godina, 1759. godine (vjerojatno rođak virovskog župnika Mije Igerčića); dijete Josipa i Rozalije Šklebar rođ. Benuci, 1769. godine i 4-godišnji Ivan, sin Emerika Stankovića, 1770. godine.

Očekivano je da su u kripti pokopani mješniti svećenici, točnije virovski župnici i kapelani koji su umrli na službi u Virju. Prvi poznati virovski župnik pokopan u kripti je svećenik Stjepan Magdić koji je umro u Đurđevcu 28. listopada 1748. godine u dobi od oko 38 godina i nakon 12 godina službe u Virju. Umro je vjerojatno iznenada, a sljedećeg dana njegovo je tijelo prevezeno u Virje, gdje je sahranjen u kripti župne crkve.²⁷ U Virju je 21. veljače 1803. godine umro župnik Đuro Glavak i pokopan je u kripti župne crkve. Rođen je ta-

koder u Virju u obitelji Glavak, koja je nosila i nadimak Horduk, 17. listopada 1742. godine, a u rodnom Virju službovao je kao župnik 10 godina.²⁸ Njegov nasljednik župnik Emerik Szabo pokopan je u kripti župne crkve u siječnju 1809. godine. Posebno svečan pokop u kripti župne crkve u Virju, nakon Mise zadušnice, imao je kapelan Ivan Tomica koji je umro u noći 23. rujna 1814. godine. Ivan Evandelist Tomica rođen je u Đurđevcu 1. listopada 1790. godine, a studirao je u Zagrebu i Pešti gdje je stekao doktorat teologije. Prvu Svetu misu slavio je u rodnoj župi u proljeće 1814. godine i nakon toga je preuzeo službu kapelana u Virju gdje je uznapredovala njegova bolest (sušica) te je umro u agoniji oslabljen teškim kašljem, pljuvanjem krvi i znojenjem ne navršivši niti 24 godine. Njegovu preranu smrt i velik ispraćaj kojem su prisustvovala sedmorica svećenika i mnoštvo ožalošćenog naroda detaljno je, u matičnoj knjizi umrlih, opisao župnik Ignac

27 Činjenicasmrtni Stjepana Magdića upisana je u matičnim knjigama umrlih župa u Đurđevcu i u Virju. Zabilježen je na popisu župnika Župe svetog biskupa Martina u Virju što je uklesan na spomen-ploču postavljenu na zidu župne crkve, no ondje je pogrešno navedeno osobno ime Sebastijan, umjesto Stjepan Magdić.

28 HDA, Zbirka MK. Matična knjiga rođenih (1724. – 1806. godine), M-391; Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392; Arhiv župnog ureda rkt. Župe sv. biskupa Martina u Virju. *Protocollum Parochia Virjensis ab Anno Domini 1809. (Liber Memorialium, Spomenica).*

Uzorinac.²⁹

Poslije njega, od svećenika je u kriptu položen virovski župnik Ivan Nepomuk Pfeiffersberg koji umro 23. veljače 1834. godine u 49. godini života. Zapis o činjenici njegove smrti sadrži podatak da je položen ukriptu nove župne crkve (lat. *sepultus est in Cripta Nova Parochialis Ecclesiae*) što znači da je pri gradnji župne crkve 1833. godine uređena i kripta koja se, doduše, nakon ovog ukopa prema dostupnim podacima više nije koristila iako je možda bila namijenjena ukopu svećenika. No, kada je 10. ožujka 1829. godine umro bogoslov Đuro Juranić (3. godina studija teologije u Zagrebu), pokopan je na groblju kod kapele svetog Jakoba, a ne u kripti. Sljedećeg dana je, također na groblju, uz sudjelovanje trojice svećenika pokopana Ana Hirjan, 18-godišnja kćer krajiškog časnika Stjepana Hirjana i Marije Hirjan r. Korolija koja je umrla u Prugovcu 11. ožujka 1829. godine. Njoj su porijeklo i društveni status (majka joj je bila iz obitelji koja je dala trojicu svećenika i čiji su članovi redovito pokapani u kripti) omogućavali pokop u kripti, ali to nije učinjeno ondje. U kripti nije pokopan niti 33-godišnji kapelan Mato Tottar koji je umro u Kapeli pokraj Bjelovara 9. kolovoza 1835. godine od ozljeda mozga zadobivenih padom sa zaprežnih kola. Na ukop je prevezen u rodno Virje gdje su ugledni i bogati roditelji Josip i Eva Tottar rođ. Piskor mladog sina Matu pokopali u obiteljskom grobu nad kojim su podigli nadgrobni spomenik s bijelom mramornom pločom, a kasnije je tu izgrađena impozantna grobna kapela obitelji Tottar. Prema tome možemo zaključiti da je interes za ukop u kripti župne crkve među svećenicima, kao i uglednim virovskim obiteljima, bio smanjen u prvoj polovici 19. stoljeća, a vjerojatno zbog sve većih mogućnosti izgradnje grobnica, nadgrobni spomenika od trajnog materijala, grobnih kapela i drugih spomenobilježja. To je u skladu s procesom razvoja građanstva u 19. stoljeću kada je groblje pridonesilo samoidentifikaciji toga društvenog sloja te razvoju kulta mrtvih i učvršćivanju obiteljskih veza i nakon smrti.³⁰ Izbjegavanju uko-

29 HDA, Zbirka MK. Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392; CIK, Nikola: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 253.

30 DAMJANOVIĆ, Dragan: *Groblja u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću: arhitektura i prostorno uređenje*. // Put u vječnost. Katalog

pa u kripti mogla je doprinijeti i spoznaja da s obzirom na česta praznjenja (čišćenja) krip-te, ona nije bila posljednje niti vječno počivalište ukopanih u njoj.

S obzirom da su krajem 18. i početkom 19. stoljeća neki virovski župnici bili zapravo domaći sinovi, realno je očekivati da su i neki članovi njihovih obitelji bili pokopani u kripti. Tako je bilo s članovima obitelji Korolija iz koje su potekla trojica svećenika: Martin (1732. – 1799. godine, župnik u Drnju), Ivan (1756. – 1793. godine, virovski župnik od 1792. godine do smrti) i Stjepan (1760. – 1825. godine, rektor sjemeništa, profesor i kanonik).³¹ U župnoj kripti pokopani su roditelji svećenika Martina, odnosno djed i baka Ivana i Stjepana, Mato Korolija (o. 1696. – 1755. godine) i Katarina Korolija rođ. Pavetić (o. 1702. – 1757. godine), zatim Ivanova majka Marija Korolija rođ. Gašćić (o. 1735. – 1772. godine). Još ranije u kripti su pokopane Barbara Korolija rođ. Pandur (o. 1689. – 1749. godine) i Marija Korolija (o. 1685. – 1755. godine) što svjedoči o ugledu koji je obitelj uživala u Virju i prije rođenja spomenutih svećenika. Budući da je Ivan Korolija umro kao župnik u Virju, 25. lipnja 1793. godine očekivano je da je sahranjen u kripti, no to nije navedeno u zapisu o smrti. Dodajmo da je u kripti pokopan i Ivan Horduk koji je umro 13. veljače 1770. godine, otac svećenika Đure Glavaka – Horduka. Tu je i troje članova obitelji Nikole Vrapčevića (o. 1718. – 1778. godine) koji je 1760. godine podigao spomenik (pil) Blažene Djevice Marije u današnjoj Paromlinskoj ulici, a iz te je obitelji potekao jedan redovnik pavlin. Zaključujemo da je povezanost s Crkvom mogla značiti mogućnost ukopa u kripti župne crkve. Najstariji poznati virovski orguljaš i školnik (lat. *Ludimagister*) Andrija Lukić pokopan je u kripti 1759. godine.³² Neki crkveni starješine ili tu-

izložbe. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2016., 35–36.

31 U župnoj Spomenici napisana je detaljna genealogija obitelji Korolija. HDA, Zbirka MK. Matična knjiga rođenih (1724. – 1806. godine), M-391; Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392; Matična knjiga vjenčanih (1724. – 1831. godine), M-391; CVEKAN, Paškal: *Virje*. Virje, 1976., 109–112; PALANOVIĆ, Elizabeta: *Stjepan Korolija*. // Hrvatski biografski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/danak.aspx?id=10087> (1. 7. 2017.).

32 Andrija Lukić rođen je u Virju oko 1696. godine, a umro 27. travnja 1759. godine. Povjesničar Paškal Cvekan pogrešno je

tori (lat. *Aeditus Ecclesiae*) pokopani su u kripti (Toma Janeković i Mijo Crnjaković) iako to nije bilo pravilo jer je, primjerice, tutor Antun Šalvari pokopan na groblju sv. Sebastijana iako su članovi te obitelji često pokopani u kripti. U kripti nije pokopan niti jedan zvonar (čak niti iz „dinastije“ virovskih zvonara Vinca Turčića) što znači da služba u mjesnoj Crkvi nije uvijek podrazumijevala pokop u kripti. Isto je bilo i s civilnim službama u naselju jer neki stražmeštri jesu ondje pokopani, a drugi nisu. Je li to bilo pitanje osobne želje, mjesta stanovanja, uzroka smrti, strogih pravila ili nečeg drugog možemo samo nagađati. Čini se da društveni ugled nije bio jedini kriterij jer mnogi, na različite načine istaknuti žitelji, nisu pokopani u kripti. S druge strane, iznenađuje nekoliko slučajeva ukopa slugu (lat. *ancilla* i *servus*) časnika Stjepana Kendela čime se zapravo željelo odati poštovanje Kendelu. Mjesni svećenici i krajiška elita pokopani su u kripti i kapeli sv. Klare u 18. stoljeću i u susjednom Novigradu Podravskom.³³ Budući da župne crkve u Đurđevcu nisu imale kriptu zbog močvarnog terena na kojem su bile građene, kriptu u kojoj su sahranjeni neki đurđevčki župnici i ugledni župljani, uglavnom krajiška elita, bila je uređena u kapeli posvećenoj svetom đakonu i mučeniku Lovri koja se nalazila na istoimenom groblju, a korištena je tijekom 17. i 18. stoljeća pa do 1826. godine kada je groblje sv. Lovre zatvoreno i napušteno.³⁴

U kripti su pokopani žitelji Virja, no porijeklo nije bilo prepreka za ukop u kripti, pogotovo ako su u pitanju bili obrtnici i drugi doseljenici, primjerice: tkalac Andrija Panić, trgovac talijanskog porijekla Petar Šandri, gumbar Martin Kos, ranarnik Ivan Hoffman, krojač Franjo Dragešić, Ignac pl. Starčić iz Ivanića, zastavnik Franjo Schadlin, kapetan Franz Xaver Freier von Cervelli, dio obrtničke obitelji Šadek i drugi. Popis pokopanih u kripti odaje da su članovi nekih virovskih obi-

telji redovito i u više generacija pokopani na tome mjestu. Osim obitelji Korolija, više članova pokopano je u kripti i iz drugih obitelji: Đurišević, Kopljarević, Kovačević, Pandur, Puškaš, Sabolić, Stipanović, Šalvari, Šestak, Vrapčević i drugih; zatim dio mnogobrojnih obitelji Šklebar, Lukić i Topolčić te lokalne plemićke i časničke obitelji: Kendel, Knezovići Senjan. Podjednako su u kripti pokopane žene i muškarci, često udovice nakon svojih supruuga ili obratno što govori ponešto o ravnopravnom položaju žena i muškaraca u Virju u 18. stoljeću. Čini se da je porijeklo žena omogućavalo pokapanje u kripti jer je ondje pokopano nekoliko žena koje su udajom došle u obitelj čiji članovi nisu pokopani u kripti, dok su njihovi roditelji bili. Tako je u kripti pokopana Marija, supruga Mije Levaka koja potječe iz obitelji Korolija, a on nije. Izričito je navedeno da je 1803. godine Doroteja Piskor rođ. Fašaić u kripti pokopana uz svoje roditelje, a ne uz supruga Martina. Dakako da su u Virju kao krajiškom naselju velik ugled uživali različiti krajiški službenici, od kojih su neki pokopani u kripti župne crkve nerijetko s članovima svoje obitelji. Osim već spomenute obitelji Kendel, treba istaknuti ukope domaćih krajišnika: zastavnik Marko Kovačević, oberlajtnant Blaž Kovačević sa suprugom Anom, obitelj zastavnika Josipa Šklebara i drugi. U Virju su pokopani članovi obitelji krajišnika koji su ondje privremeno službovali. Tako treba spomenuti obitelj kapetana Petra Jurišića čija je supruga Marija Rozalija Jurišić rođ. Vlatković umrla 12. kolovoza 1798. godine, u 26. godini života, nekoliko dana nakon poroda sina Nikole i pokopana je u kripti župne crkve. Naprotiv, časnik Nikola Milanović, koji je umro 24. kolovoza 1800. godine u Reki, dovezen je u Virje da bi uz vojničke počasti bio pokopan na groblju, a ne u kripti. Umirovljeni lajtnant Emerik (Mirko) Stanković umro je u Virju 23. kolovoza 1802. godine, ali nije zabilježeno mjesto ukopa.

Uz ukope u kripti župne crkve, treba spomenuti jedan slučaj ukopa u filijalnoj crkvi ili kapeli sv. Jakoba na župnom groblju u Virju za koju nigdje nije navedeno da je imala uređenu kriptu. Ondje je na početku siječnja 1772. godine pokopan Šimun Bosorić, i to pred oltarom svetog Šimuna što je očito bio znak Bosorićevog osobitog štovanja svojeg sveca zaštitnika (imenodavaoca). Kako u toj crkvi vjerojatno nije bila uređena kriptu, možda je iskopan

njegovo prezime pročitao i objavio kao Zukić, a ne Lukić. HDA, Zbirka MK. Matična umrlih (1748. – 1831. godine); CVEKAN, Paškal: *Virje*. Virje, 1976., 69.

33 MAĐER, Blaž: *Časti i dobru zavijaja*. Zagreb, pretisak, 1992., 134, 208–209.

34 CIK, Nikola: *Povijest gradskog groblja u Đurđevcu*. // Podravski zbornik 41 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2015., 74–75.

grob pred oltarom u zemljanom podu. Za tu kapelu i oltar vezan je i detaljan opis pokopa kapetana Franje Struffa koji je umro u Virju 15. prosinca 1817. godine, nakon što je dvije godine u kršćanskom duhu strpljivo podnosio bolest, kako svjedoči zapisivač u matici umrlih. Tijelo mu je pokopano uz vanjski zid crkve sv. Jakoba, glavom okrenuto prema južnom zidu, a iza oltara sv. Šimuna. Možemo pretpostaviti da je nad njegovim grobom na zidu crkve sv. Jakoba bio postavljen nadgrobni spomenik.

6. Zaključak

Kripta u župnoj crkvi sv. Martina u Virju služila je za ukop nekih mještana koji su se isticali društvenim i ekonomskim statusom te mjesnih svećenika, odnosno župnika i kapelana koji su umrli na službi u Virju. Interes za ukop u kripti bio je različit u različitim razdobljima, a iz toga proizlazi da su i kriteriji bili vrlo različiti. Ipak, vidljivo je da su pokapani uglavnom odrasli, i to podjednako žene i muškarci. Tako je 1760-ih i 1770-ih godina ondje ukopano nekoliko desetaka pokojnika, a od 1784. do 1803. godine (puna dva desetljeća) uopće nije bilo ukopa (doduše upisi smrti u matici umrlih su od 1791. do početka 19. stoljeća vrlo šturi i često izostaju podatci o mjestu ukopa). Na učestalost ukopa u kripti vjerojatno su utjecali i zakonski propisi. Prekid ukopa u kripti poklapa se s rušenjem stare i gradnjom nove župne crkve u Virju. Zahvaljujući podacima o pokojnicima običaj ukopa u kripti župne crkve u Virju možemo proučavati kao imitiranje elitne kulture u krajiškome naselju i župnome središtu. Ovaj običaj mogli bismo promatrati i kao odraz religioznosti iako je iz prikupljenih podataka očito da je to češće bio odraz društvene i ekonomske moći ljudi toga doba.

U Prilogu: Kronološki popis pokojnika položenih u kriptu župne crkve sv. Martina u Virju od 1748. do 1834. godine, izrađen prema podacima iz matične knjige umrlih. Datum se odnosi na dan smrti, a imena pokojnika navedena su latinskim jezikom kao u izvorniku. Kod nekih su imena navedeni još neki biografski podatci, a u zagradi je okvirna dob umrlih zabilježena u matici umrlih (pokopanih).

- 9. siječnja 1748. godine – Matth. Kentres
- 11. travnja 1748. godine – Anna Kovachich
- 10. srpnja 1748. godine – Balthazar Gyurochich
- 29. listopada 1748. godine – Adm. Rdus. Stephanus Magdich Parochus Virjensis
- 14. veljače 1749. godine – Barbara Korolia (60)
- 26. svibnja 1749. godine – Mathias Topolchich (90)
- 8. studenog 1749. – Ursula Pandur (67)
- 16. studenog 1750. godine – Generosus D. Marcus Kovacse-vics vexilifer (63)
- 10. siječnja 1752. godine – Nobilis Andreas Szenyan (65)
- 4. siječnja 1755. godine – Laurentius Puskas (65)
- 21. siječnja 1755. godine – Mathias Korollia (59)
- 26. veljače 1755. godine – Martinus Kentres (34)
- 27. ožujka 1755. godine – Nobilis Domina Rosa Knezovich, conthoralis Spectabilis Dni supremi vigiliar praefecti Stephani De Kengyel
- 1. rujna 1755. godine – Maria Korollia (70)
- 19. travnja 1756. godine – Dorothea Vrabchevich (70)
- 8. kolovoza 1757. godine – Michael Gyurissevich (70)
- 24. listopada 1757. godine – Catharina Korollia (55)
- 20. ožujka 1758. godine – Andreas Panich Textor (30)
- 24. studenog 1758. godine – Rosa Vedrina, vulgo Pasuly (15)
- 5. veljače 1759. godine – Ignatius Iggerchich, puer (11)
- 9. veljače 1759. godine – Petrus Sandry Italus Mercator (45)
- 24. veljače 1759. godine – Maria Pankarich (57)
- 5. ožujka 1759. godine – Maria Puskas (50)
- 8. ožujka 1759. godine – Lucas Gyurissevich (40)
- 12. ožujka 1759. godine – Michael, servus Spectabili ac magnifici Dni Supremus vigiliarum Praefecti Stephani de Kengyel (40)
- 18. ožujka 1759. godine – Maria Szabolich (40)
- 19. ožujka 1759. godine – Josephus Lyubichaliter Szabolich
- 23. ožujka 1759. godine – Marcus Szabolich (50)
- 27. travnja 1759. godine – Andreas Lukich Ludi Magister (63)
- 4. svibnja 1759. godine – Dorothea Szenyan (36)
- 29. srpnja 1759. godine – Susana Kechkess (48)
- 17. kolovoza 1759. godine – Agatha Gyurissevich (60)
- 25. studenog 1759. godine – Margaritha Kovachich (46)
- 26. lipnja 1760. godine – Mariana Musztach (30)
- 12. lipnja 1761. godine – Juliana Topolchich, nata Salvary (23)
- 20. srpnja 1761. godine – Domina Elizabetha Gyurkovich (75)
- 5. listopada 1761. godine – Martinus Kooosz Nodifex
- 20. veljače 1762. godine – Marcus Kopiarevich (60)
- 4. ožujka 1762. godine – Helena Szenyan (56)
- 11. ožujka 1762. godine – Michael Koren (56)
- 20. ožujka 1762. godine – Mathias Petrinich (70)
- 24. ožujka 1762. godine – Catharina Petrinich (60)
- 24. travnja 1762. godine – Martinus Lovrekovich (47)
- 23. kolovoza 1762. godine – Maria uxor Michaely Levak (30)
- 8. siječnja 1763. godine – Thomas Ztipanovich, aliter Dusd (54)
- 16. svibnja 1763. godine – Martinus Pandur (40)
- 16. svibnja 1763. godine – Marcus Topolchich (60)

21. lipnja 1763. godine – Mariana per plures annos ancilla fidelis apud D. Vice-Collonelum de Kengyel
14. ožujka 1764. godine – Dnus Joannes Hoffmann unius Batalionis Chyrurgus vir veri bonus (44)
7. listopada 1764. godine – Martinus Legrada (50)
11. ožujka 1765. godine – Susana Sklebar (60)
16. travnja 1765. godine – Rosa Ztipanovich aliter Dusd (54)
29. srpnja 1765. godine – Elizabetha Alther (25)
14. siječnja 1766. godine – Gregorius Carniolus, Inquilinus Dni Vice-Colloneli Stephani De Kengyel (57)
22. siječnja 1766. godine – Catharina Kollencz (34)
8. travnja 1766. godine – Martinus Sztipanovich (20)
6. studenog 1766. godine – Mathias Sklebar (69)
17. siječnja 1767. godine – Georgius Gyurissevics (40)
20. siječnja 1767. godine – Anna Lovrekovics (70)
24. siječnja 1767. godine – Catharina Thotar (22)
5. veljače 1767. godine – Simon Gasschics (70)
12. travnja 1767. godine – Mathias Salvary (76)
10. srpnja 1767. godine – Franciscus Ficzhutu (34)
12. kolovoza 1767. godine – Catharina Gyurissevich (30)
10. rujna 1767. godine – Laurentius Gyurissevich (30)
8. studenog 1767. godine – Dorothea Sesztak (46)
11. lipnja 1768. godine – Mariana Horvatich (60)
2. ožujka 1769. godine – Dorothea Barosska (50)
31. kolovoza 1769. godine – infans Josephi Sklebar
6. siječnja 1770. godine – Anna inqvilina Michaelis Levak (44)
11. siječnja 1770. godine – Mathias Pandur (60)
13. veljače 1770. godine – Joannes Horduk (70)
17. travnja 1770. godine – D. Dorothea Kovachevich (70)
6. srpnja 1770. godine – Chatarina Fasseich (34)
6. kolovoza 1770. godine – Joannes infans Dni Emerici Sztankovich
17. studenog 1770. godine – Mariana Koplarevich (60)
9. prosinca 1770. godine – Spectablis D. Vcolnlus Stephanus Kengyel (62)
31. prosinca 1770. godine – Mathias Gyurissevich (56)
2. siječnja 1771. godine – Mathias Gyurissevich, sartor, vir bonus
5. siječnja 1771. godine – Susana Ztipanovich (70)
9. siječnja 1771. godine – Josephus Szenyan (22)
22. siječnja 1771. godine – Martinus Szestak, ux (56)
7. travnja 1771. godine – Helena Bartholicz (80)
5. rujna 1771. godine – Catharina Lukich, nata Gaschich (30)
28. rujna 1771. godine – Franciscus Dragessich, sartor (54)
31. listopada 1771. godine – Chatarina Salvary, (60)
17. studenog 1771. godine – Helena Kollenich, Mater Mathiae Piszkor (70)
24. ožujka 1772. godine – Anna Vrabecz nata Piszkor (18)
24. svibnja 1772. godine – Georgius Bruncz (63)
18. lipnja 1772. godine – Mariana Korolia, nata Gaschich (37)
24. lipnja 1772. godine – Anna Dragich seu Dragessich (60)
3. rujna 1772. godine – Petrus Sordich (60)
16. veljače 1773. godine – Anna Gergandya (65)
10. ožujka 1773. godine – Georgius Szenyan (22)
27. kolovoza 1773. godine – Stephanus Sklebar (30)
4. travnja 1778. godine – D. Rosalia Sklebar, nata Benuzzy (32)
28. travnja 1778. godine – Mariana Kopylarevich (34)
10. kolovoza 1778. godine – Nicolaus Vrabchevich, vir bonus (60)
8. studenog 1778. godine – Dorothea Pintar (48)
15. siječnja 1779. godine – Joannes Sestak (45)
25. siječnja 1779. godine – Martinus Kovachich (46)
13. srpnja 1779. godine – Dna Catharina Sooss, aliter Vidua Bednaichiana (85)
1. siječnja 1780. godine – Joannes Juranich, uxorat. (46)
26. rujna 1780. godine – Dorothea Lukich Vidua (75)
23. svibnja 1782. godine – Thomas Janekovich Aeditus Eccellae Matricis (50)
27. lipnja 1782. godine – Ignatius Sztarchich Nobilis Adol. ex Praesidio Ivanics (18)
2. studenog 1782. godine – Dorothea Synko, nata Perssinovich (67)
12. prosinca 1782. godine – Martinus Vrabsevics quondam Rethorices Auditor (29)
10. svibnja 1784. godine – Stephanus Fassaich Nodifex, vir bonus, uxoratus (63)
12. kolovoza 1798. godine – Spectabilis Dna Capitanissa Jurissich nata Vlatkovich in puerperio una ud prole nata Nicolao Baptisata provisa obiit (26)
21. veljače 1803. godine – Georgius Glavak, Parochus Loci (60)
29. travnja 1803. godine – Perillustris Blasius Kovachevich, emeritus Ober-Leutinantius (72)
1. rujna 1803. godine – Dorothea conjux Martini Pizkor nata Fassaich, in crypta requiescit cum Patribus (50)
23. prosinca 1803. godine – Perillustris Josephus Sklebar emeritus Fexilifer (61)
4. veljače 1806. godine – Vexilifer Franciscus Schadlin
28. travnja 1808. godine – Anna Kovachevich, penes suum Marito Blasius Kovchevich ante 5 annos ibi depositum (78)
23. siječnja 1809. godine – A. R. Emericus Szabo Parochus Virjensis (64)
9. veljače 1810. godine – Illustr. Franciscus Liber Baro Cervelli ex dissoluto Regimine Ogulinensi Capitaneus, solvit 10f
24. rujna 1814. godine – Rdus, ac Clarissimus Joannes Tomiczka, Phol. ac SS Thg. Doctor, gratis,
10. veljače 1815. godine – Adamus Shadek, sartor, solvit 10f (25)
11. lipnja 1816. godine – Michael Czernyakovich, viduus, Parochialis Eccliae multis annis aeditus, gratis (68)
22. svibnja 1817. godine – Shadek Barbara, conjux Venceslai (58)
5. srpnja 1817. godine – Juranich Catharina vidua Martini Gaschich (67)
23. veljače 1834. godine – Joannes Nep. Pfeiffersberg, Parochus Virjensis (49)

Summary

Crypt of Bishop St. Martin's Parish Church in Virje

Apart from the the two cemeteries that were used for the burial of the deceased during the 18th and the first half of the 19th century in Virje, there was also a crypt being used which was built under the shrine of St. Martin's Parish Church in the center of the village. Information on the burials held in the crypt can be found in the registers of deaths (burials), parish testimonials and records of canonical visitations. Also, during the archaeological research at the parish church in Virje in 2009, the entrance to the crypt was found. The written historical sources testify of the crypt itself, as well as of the dead buried in it: local priests, prominent citizens of Virje and members of the lowest social classes. The register of the deceased buried in the crypt shows that mostly adults were buried there, men and women evenly, and for some of them it was established that they were relatives. The crypt stopped being used around the time when the demolition of the old and the construction of the new parish church happened in 1832 and 1833, and the interest in the burial in the crypt had constantly been declining since the beginning of the 19th century.

Literatura:

- CIK, Nikola: *Crkvene matične knjige kao izvor za povijesna istraživanja, na primjeru župe Đurđevac*. // Pro Tempore, časopis studenata povijesti (ur. Tomislav Brandolica), VIII, 10 – 11, 2016. Zagreb: Klub studenata povijesti ISHA Zagreb, 2016.
- CIK, Nikola: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016.
- CIK, Nikola: *Povijest gradskog groblja u Đurđevcu*. Podravski zbornik 41 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2015.
- CVEKAN, Paškal: *Virje*. Virje, 1976.
- ČIMIN, Robert: *Nove spoznaje o virovskoj srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina: četverogodišnja arheološka istraživanja (2009. – 2012.)*. // Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 6 (ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec), Virje: Općina Virje, 2012.
- ČIMIN, Robert: *Prilog poznavanju populacije Virja na prijelazu iz kasnog srednjeg u novi vijek*. // Virje na razmeđu

stoljeća, zbornik 7 (ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec), Virje: Općina Virje, 2013.

- ČIMIN, Robert: *Probna arheološka istraživanja u Virju 2009. godine*. // Podravski zbornik 35 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2009.
- DAMJANOVIĆ, Dragan: *Groblja u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću: arhitektura i prostorno uređenje*. // Put u vječnost (katalog izložbe). Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2016.
- DOČKAL, Kamilo: *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*. Zagreb: Glas Koncila, 2014.
- *Ecclesia sancti Martini de Prodaui: četverogodišnja arheološka istraživanja kod crkve sv. Martina u Virju (2009. – 2012.)*, Muzej grada Koprivnice i Župa sv. Martina biskupa Virje, 2013. – 2014. (katalog izložbe). Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2013.
- HAMAN, Daniel: *Kripta župne crkve sv. Mihaela u osječkoj Tvrđi*. Osijek: Župa sv. Mihaela arkandela, 2014.
- MAĐER, Blaž: *Časti i dobru zavičaja*. Zagreb: pretisak, 1992.
- VLAHOVIĆ, Spomenka: *Dvije kripte iz crkve svetog Martina biskupa u Varaždinskim Toplicama*. // Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 25, Zagreb: HAZU, 2014.

Neobjavljeni arhivski izvori:

- Arhiv župnog ureda rkt. Župe sv. biskupa Martina u Virju. *Protocolum Parochia Virjensis ab Anno Domini 1809. (Liber Memorialium, Spomenica)*
- Hrvatski državni arhiv, Zbirka matičnih knjiga. Matična knjiga umrlih (1748. – 1831. godine), M-392.
- Nadbiskupski arhiv u Zagrebu. Kanonske vizitacije, Prot. 97/IX (1765. godine), Prot. 97/IX (1778. godine), Prot. 97/IX (1782. godine), Prot. 99/XI (1787. godine), Prot. 99/XI (1804. godine), Prot. 102/XIVB (1825. godine), Prot. 103/XVa (1840. godine), Prot. 104/XVI (1840. godine).